

O VZNIKU ZÁMKU VE VELTRUSÍCH

PAVEL ZAHRADNÍK

Obr. 1: Zámek Veltrusy (okres Mělník), letecký pohled na areál zámku (foto P. Mazanec, 1998).

První stavební etapa veltruského zámku, této významné realizace českého vrcholného baroka, byla až dosud opředená četnými záhadami. Neznámou zůstávala doba stavby zámku, spory byly vedeny o osobu projektantovu a nebyla známa (s výjimkou sochaře Kuena) ani jména dalších umělců, kteří na stavbě zámku pracovali. Po uspořádání choťkovského rodinného archivu se však vynořily dosud neznámé písemné prameny, které umožnily značnou část těchto otázek vyřešit. Jde hlavně o dva druhy pramenů - jednak o dosud zcela nevyužité účty domácí pokladny stavebníka zámku Václava Antonína Chotka, dochované však pouze pro léta 1705 - 1708 a 1712,¹⁾ jednak o kalendáře, do kterých si Chotek heslovitě, velmi zběžným písmem a neumělým pravopisem, po léta zaznamenával nejruznější události, které ho potkaly. Tyto kalendáře jsou dochová-

ny pro léta 1697 - 1735, přičemž ovšem pro některá z těchto let se nedochovaly (pro poznání počátků veltruského zámku zvláště postrádáme kalendáře z let 1707 a 1712 až 1713).²⁾ Cenné informace nám poskytují také zápisy v matrikách vepřecké fary, z níž byly v době stavby zámku Veltrusy spravovány, a posléze drobné doplňky byly nalezeny v jiných částech choťkovského rodinného archivu a v archivu pražského arcibiskupství.

K těmto nově objeveným pramenům je třeba přiřadit ještě plány a mapy, souhrnně zpracované a publikované roku 1979 Lubošem Lancingerem ve stavebně historickém

1) Státní oblastní archiv (dále SOA) Praha, Rodinný archiv (dále RA) Chotek, kart. 23, inv. č. 486.

2) SOA Praha, RA Chotek, kart. 20, inv. č. 459-470; kart. 21, inv. č. 471-476; kart. 22, inv. č. 477-481; kart. 23, inv. č. 482-485. Tyto kalendářní záznamy již před deseti lety zčásti využil, ovšem pouze pro dějiny veltruského dvora a parku, Luboš Lancinger ve svém dodatku ke stavebně historickému průzkumu zámku (L. Lancinger, Veltrusy. Hospodářský dvůr a park. K dějinám okrasného statku, Praha 1992, strojopis SÚRPMO, s. 2 - 5).

Obr. 2: Zámek Veltrusy, pohled na hlavní průčelí (foto V. Razím, 1999).

průzkumu veltruského zámku.³⁾ Nejdůležitější z nich jsou dva plány, pocházející ještě z doby stavby zámku, totiž plán uchovávaný v černínském archivu v Jindřichově Hradci, objevený a publikovaný roku 1943 Heinrichem Gerhardem Franzem,⁴⁾ a plán pocházející z Wunschwitzovy sbírky, který nalezl a publikoval Luboš Lancinger.⁵⁾

Pokud jde o pozdější mapy a plány, je třeba zvláště zdůraznit význam mapy Veltrus a jejich okolí od Jana Josefa Manna z roku 1746⁶⁾ a nedatovaný plán rozšíření zámecké budovy z poloviny 18. století, zachovaný v pozdější kopii Jana Filipa Jöndla.⁷⁾

Stavebníkem veltruského zámku byl, jak známo, Václav Antonín Chotek z Chotkova a Vojnína (1674 - 1754), na přelomu 17. a 18. století už jediný žijící příslušník tohoto starého českého rytířského rodu, jenž se stal zakladatelem jeho nové slávy. Václav Antonín dosáhl již roku 1702 povýšení do stavu svobodných pánů, roku 1723 se stal hrabětem Českého království a v roce 1745 říšským hrabětem; udržoval styky s četnými významnými osobnostmi své doby, mimo jiné i s Evženem Savojským. Vrcholem jeho politické kariéry byl úřad místodržícího v Čechách, který zastával v třicátých letech 18. století.⁸⁾

K majetkovému i společenskému vzestupu Václava Antonína nepochybně značně přispěl i jeho sňatek s Terezií Marií, dcerou Ferdinanda Kryštofa ze Scheidlerů (von Scheidlern), jež přinesla chotkovskému rodu pozemkový majetek, zděděný po svém otci. Pět dcer Ferdinanda Kryštofa se o otčův majetek rozdělilo dílčími cedulemi ze dne 30. října 1698. Z těchto pěti dílů nás nyní zajímá druhý díl, který získala Terezie Marie. K tomuto dílu, zvanému jeviněveský, patřilo celkem deset vesnic, mezi nimi Jeviněves, uváděná na prvním místě, a rovněž Veltrusy a na protějším břehu Vltavy ležící Úholice.

Pokud jde o další příslušenství, uveďme, že tento díl obsahoval tři poplužní dvory (jeviněveský, veltruský a dědibabský) a dva kamenolomy (u Jeviněvsi a u Podhořan), zato nejen žádný pivovar, ale také žádné vrchnostenské sídlo.

Tímto problémem se zevrubně obírá čtrnáctý bod dílčích cedulí, ve kterém se praví, že jelikož zámky, jež je možno obývat, a pivovary se nacházejí pouze v prvním (hornoběřkovickém) a třetím (liběchovském) díle, zatímco druhý (jeviněveský) a také čtvrtý (sukoradský) díl žádný zámek, pivovar, ale ani žádné, byť malé obydlí pro úředníky nemají, je nutno v těchto dvou dílech vybudovat chybějící obydlí a pivovary s vinopalnami nově od základů, což bude vyžadovat (zvláště stavba pivovarů) značné náklady. Proto jsou majitelky prvního a třetího dílu povinny svým sestrám na tyto stavby přispět, každá částkou 6000 zl., vyplacenou nejpozději do půl roku. Pokud jde o pátý (cítovský) díl, zde bylo nutno rovněž postavit pivovar, ale jinak jen rozšířit již stávající chatrné sídlo, což však zdejší podmínky dovolovaly učinit s mnohem menšími náklady, takže tu žádný finanční příspěvek sester nebyl potřebný. Do té doby, dokud nebudou mít majitelky jeviněveského, sukoradského a cítovského dílu k dispozici své vlastní zámky (ale nejdéle po tři roky), budou moci v době návštěvy a prohlídky svých hospodářství, zvláště pak v čase vinobraní, používat k ubytování zámky svých sester, a to tak, že majitelky jeviněveského a cítovského dílu budou bydlet v hornoběřkovickém

3) L. Lancinger, Veltrusy, státní zámek. Stavebně-historický průzkum I. Dějiny objektu, Praha 1979, strojopis SÚRPMO.

4) SOA Třeboň, pobočka Jindřichův Hradec, Topografická sbírka, Karlov u Čimelic; první publikace: Heinrich Gerhard Franz, Studien zur Barockarchitektur in Böhmen und Mähren, Brünn - München - Wien 1943, tab. 85.

5) Státní ústřední archiv (dále SÚA), Sběrka rytin, inv. č. 647; první publikace: L. Lancinger, cit. v pozn. 3, příl. 3.

6) Archiv Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, Wirthova sbírka, sign. W-C-59. Na tuto mapu upozornil už roku 1904 Ferdinand Velc (Ferdinand Velc, Soupis památek historických a uměleckých v království Českém 20. Politický okres Slanský, Praha 1904, s. 360, 365). Správná datace mapy viz L. Lancinger, cit. v pozn. 3, s. 8, její první publikace tamtéž, příl. 9 - 14.

7) SOA Praha, Velkostatek Veltrusy, kart. 84; první publikace: L. Lancinger, cit. v pozn. 3, příl. 17.

8) J. Ledr, Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína, s. I. 1886, s. 32 - 38; M. Baštář - B. Indra, Rodinný archiv Chotků. Inventář, Praha 1999 (strojopis), s. II - III.

Obr. 3: Zámek Veltrusy v pohledu od severu (foto V. Razím, 1999).

zámku, zatímco majitelka sukoradského dílu v zámku v Liběchově.⁹⁾

Z těchto poměrně komplikovaných ustanovení (obsahujících ještě další body, kterých si tu nevšímáme) tedy jasně vyplývá, že v roce 1698 ještě v celém jeviněveském díle nebylo žádné vrchnostenské sídlo. Terezie Marie ovšem takovéto sídlo nepotřebovala nijak naléhavě, neboť se pouhé dva dny před vyhotovením citovaných dílčích cedulí v kostele v Praze na Karlově provdala za Václava Antonína Chotka, jenž byl po předcích vlastníkem bělušického panství na Mostecku, kde se nacházel zámek, kam ostatně novomanželé odjeli hned po svatbě.¹⁰⁾ Po bělušickém zámku již dnes není ani stopy, neboť byl stržen v roce 1815.¹¹⁾ Podle popisu z roku 1671 byl pokryt taškami, opatřen věží s hodinami a nacházelo se v něm 9 obytných pokojů, 8 krásných kvelbů a 3 sklepy; při něm ležel malý libosad a dále pivovar a poplužní dvůr.¹²⁾

Při pobytech na svých středočeských statcích manželé Chotkovi zřejmě vsutku, jak to předpokládala dílčí cedule, užívali zpočátku k občasnému bydlení zámku v Horních Beřkovicích. Václav Chotek ještě v prosinci 1701 žádal pražskou arcibiskupskou konzistoř o povolení, aby v hornobeřkovické kapli mohly být slouženy mše,¹³⁾ a v listopadu 1703 uvažoval o koupi celého hornobeřkovického panství, jež mu jeho švagrová byla ochotna prodat; oproti tomu sám hodlal prodat svůj zděděný bělušický statek.¹⁴⁾ Od těchto změrů však nakonec Chotek upustil.

Částka 6000 zl., jež měla být podle dílčí cedule přispěvkem na stavbu nového sídla a pivovaru, byla vyplacena

z hornobeřkovického dílu později, než dílčí cedule stanovila, neboť Terezie Marie Chotková její příjem kvitovala až v lednu 1701.¹⁵⁾ Teprve poté bylo zřejmě přikročeno ke stavbě jakéhosi, zřejmě skromného, vrchnostenského obydlí přímo v Jeviněvsi. Toto sídlo stálo nepochybně už v letech 1708 - 1709, neboť 2. července 1708 byla z Jeviněvsi křtěna Chotkova dcera Joanna Sylvia¹⁶⁾ a 9. dubna 1709 zde zemřela její matka Terezie Marie;¹⁷⁾ krátce po ní, dne 13. května 1709, byla ve veltruském kostele pohřbena i desetiměsíční Joanna Sylvia.¹⁸⁾

Kromě tohoto jeviněveského sídla, užívaného vrchností snad jen provizorně, se Chotek rovněž v první dekádě 18. století rozhodl vystavět na ostrově mezi Veltrusy a Úholicemi, vytvořeném dvěma rameny řeky Vltavy, nové reprezentační sídlo, dnešní veltruský zámek, jenž byl ovšem v soudobých pramenech zván zámek úholickým či zámek na Ostrově.

V záplavové oblasti dolního Povltaví docházelo velmi často k povodním, měnícím mnohdy výrazně podobu krajiny, a při jedné z těchto povodní vznikl zřejmě i Ostrov; kdy se tak stalo, však nedovedeme říci. Ještě v dílčí ceduli z roku 1698 není žádný ostrov zmiňován; hovoří se tu pouze o veltruském luhu (*Weltrußer Aue*), ve kterém se nacházel bažantí revír.¹⁹⁾ První zmínku o Ostrově nacházíme v účtech Chotkovy domácí pokladny za rok 1705; je to zároveň první zpráva o zámku na Ostrově.

Rozhodnutí o stavbě zámku na Ostrově padlo zřejmě v roce 1704 (tedy podstatně dříve, než dosavadní literatura předpokládala). Dokladem toho je právě zmíněná pasáž z účtu Chotkovy domácí pokladny za rok 1705, nadepsaná slovy „Náklady na zámek na Ostrově a budovu v Běluši-

9) SÚA, Desky zemské větší (dále DZV) 80 L 28r - M 12v.

10) SOA Praha, RA Chotek, kart. 8, inv. č. 165.

11) J. G. Sommer, Das Königreich Böhmen I. Leitmeritzer Kreis, Praha 1833, s. 63. Zámek nelze ztotožňovat se starou bělušickou tvrzí, zbořenou až po roce 1991 (J. Úlovec, Zaniklé hrady, zámky a tvrze v Čechách, Praha 2000, s. 22 - 23).

12) SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, Lobkowiczové roudniční - Rodinný archiv (dále LR-RA), sign. K 18/2.

13) SÚA, Archiv pražského arcibiskupství (dále APA) I., kart. 969.

14) SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, LR-RA, sign. K 18/2.

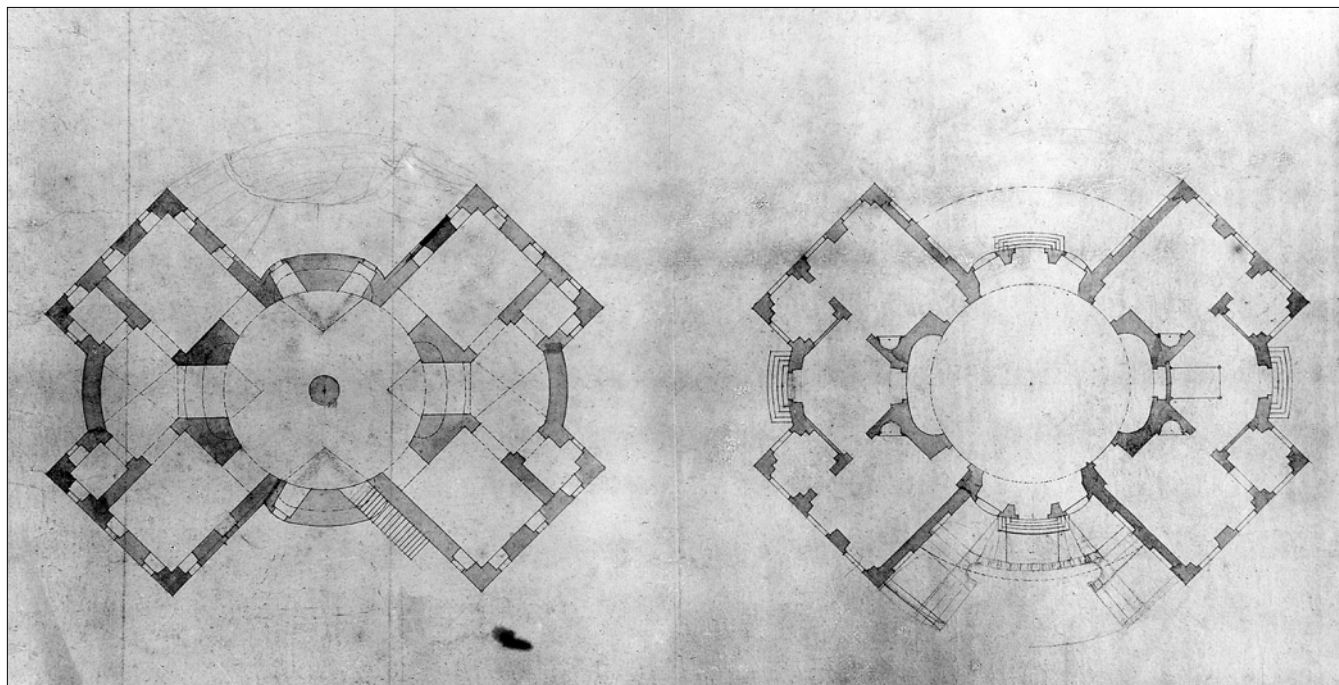
15) SÚA, DZV 80 G 14r - G 14v.

16) SOA Litoměřice, Matriky, sign. L 16/1, fol. 162v.

17) SÚA, Wunschwitzova sbírka, inv. č. 1042. Krátce před smrtí, 6. dubna 1709, Terezie Marie pořídila v Jeviněvsi závět (SOA Praha, RA Chotek, kart. 8, inv. č. 152).

18) SOA Praha, Matriky, sign. Vepřek 1, s. 324.

19) SÚA, DZV 80 L 28r - M 12v.

Obr. 4: Plán ke stavbě veltruského zámku z jindřichohradeckého archivu (půdorysy).

cích.²⁰⁾ Hned po tomto nadpisu následuje první zápis, znějící takto: „Allibrandtimu i se sudem vína za plán, jak to bylo zúčtováno už před rokem, na hotovosti - 100 zl.“²¹⁾ Projekt nového zámku je tedy prokazatelně dílem Giovanniho Battisty Alliprandiho,²²⁾ jenž za něj obdržel 100 zl. a sud vína, což bylo zúčtováno „už před rokem“, tedy někdy v roce 1704. Ze zápisu nevyplývá, v jakém měsíci roku 1704 byla Alliprandimu uvedená částka vyplacena, ovšem vzhledem k tomu, že byla znovu zapsána do účtu za rok 1705 (byť do celkového součtu výdajů za tento rok nebyla pojata), se zdá pravděpodobnějším, že to bylo spíše někdy ke konci roku 1704.

Již Heinrich Gerhard Franz rozpoznal, že předlohou veltruského zámku byl zahradní palác hraběte Althana v Rossau u Vídně, dílo Johanna Bernarda Fischera z Erlachu z let 1689 - 1693.²³⁾ Z tohoto hlediska je zajímavé zjištění, že právě v roce 1704 Chotek po několika týdnech pobýval ve Vídni. Ať již podnět k inspiraci althanovským zahradním palácem vzešel od projektujícího architekta, či od stavebníka, měl Chotek v roce 1704 jistě možnost si letohrádek v Rossau prohlédnout. Z Chotkových deníkových zápisů se dovídáme, že do Vídně odcestoval z Úholic 7. července 1704 odpoledne, dorazil tam 12. července a domů odcestoval 5. srpna. Podrobnosti o Chotkově vídeňském pobytu bohužel neznáme; v Chotkových deníkových záznamech se tohoto pobytu týká jen jeden záznam, sdělující, že 18. července byl Chotek u zpovědi u karmelitánů v Leopoldstadtu,²⁴⁾ tedy ve vídeňském předměstí sousedícím s Rossau.

20) „Kosten deß Schloßes auff der Innßl undt des Gebeü zu Bielloſchitz.“

21) „Dem Allibrandti nebst ein Vaß Wein vor den Abrieß, so wie vor den Jahr schon verrechnet geben, paar - 100 fl.“ (SOA Praha, RA Chotek, kart. 23, inv. č. 486.)

22) K závěru, že „lze Alliprandiho autorství přijmout jako vysoce pravděpodobné“, dospěl už roku 1979 na základě slohové analýzy Mojmir Horyna (M. Horyna, Veltrusy, státní zámek. Stavebně-historický průzkum II. Komplex hlavních zámeckých budov, Praha 1979, strojopis SÚRP-MO, s. 108 - 111).

23) H. G. Franz, cit. v pozn. 4, s. 101.

24) SOA Praha, RA Chotek, kart. 20, inv. č. 464.

Vraťme se však k účtu Chotkovy domácí pokladny za rok 1705. Po výše citovaném zápise o platbě Alliprandimu za plán jsou zapsány pouze tři nevelké položky o celkové sumě 15 zl. 20 kr., týkající se hlavně koupě novoměstského a staroměstského vápna, načež následuje další nadpis, jenž zní následovně: „Náklady na bělušický nově postavený poplužní dvůr, jakož i na zahradní zdi a na to, co bylo zřízeno v Milé.“²⁵⁾ Po tomto nadpise pak přijde značné množství položek za rozličné, hlavně zednické, práce, jež dosahují celkové výše 2489 zl. Veškeré tyto výdaje se zjevně vztahují na práce na nově stavěném bělušickém poplužním dvoře, jakož i na zahradních zdech, nepochybně rovněž v Bělušicích, a na nespécifikované stavbě v Milé, vsi na bělušickém panství.²⁶⁾ Skutečnost, že jde o práce na bělušickém panství, potvrzují i Chotkovy záznamy v kalendáři na rok 1705, ze kterých jasně plyne, že se pracovalo na hospodářských budovách, a to nikoli stavěných od základů, nýbrž již stojících; ostatně i řemeslníci, pokud je uveden jejich původ (jména tu zapsána nejsou), pocházejí vesměs ze severočeské oblasti.²⁷⁾

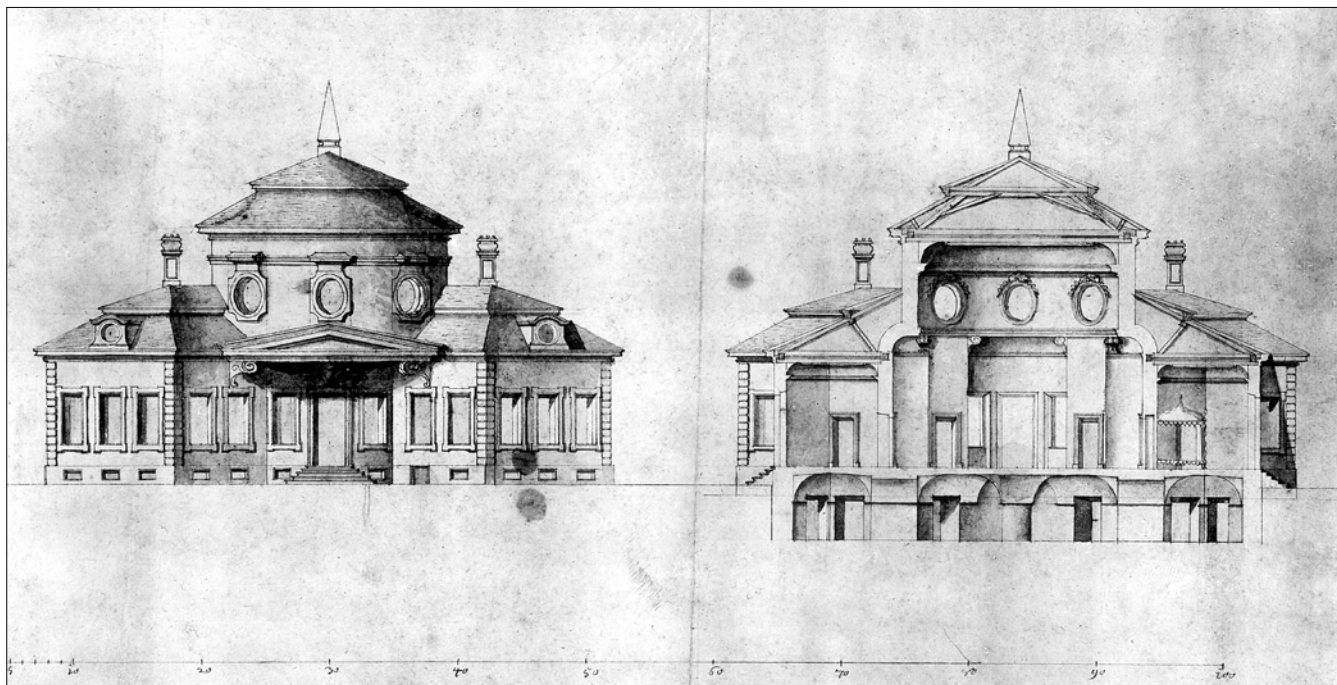
O veltruském zámku není v účtu Chotkovy osobní pokladny za rok 1705 po uvedeném prvním nadpise a následujícím záznamu o platbě Alliprandimu za plány již žádná zmínka. I v účtech osobní pokladny za další léta se však s veltruským zámekem setkáváme jen velice zřídka, a to vždy jen s mimořádnými výdaji, a nikoli s pravidelnými platbami za práci zde zaměstnaných řemeslníků. Tuto skutečnost lze vysvětlit tím, že jeviněveské panství nebylo vlastně majetkem Chotkovým, nýbrž majetkem jeho manželky, která až 31. srpna 1705 manželovi postoupila polovinu veškerého svého dědictví po rodičích, tedy i polovinu jeviněveského panství, ale druhou polovinu dědictví si nadále ponechala.²⁸⁾ O žádné stavbě na Ostrově či v Úholicích se však

25) „Kosten des Bielloſchitz neu erbauten Mayerhoff, wie auch Garten-Mauern und waß auff der Mielley zugericht.“

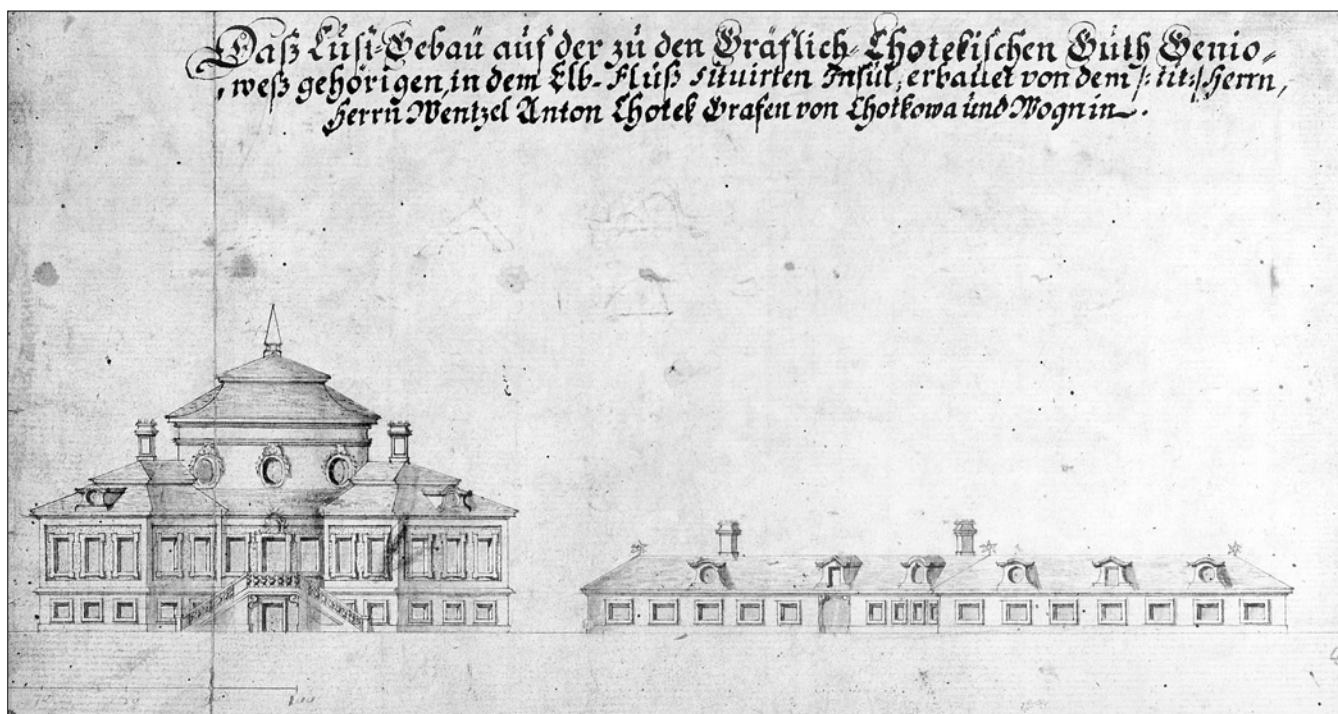
26) SOA Praha, RA Chotek, kart. 23, inv. č. 486.

27) SOA Praha, RA Chotek, kart. 20, inv. č. 465.

28) SÚA, DZV 80 L 28r - L 29r.

Obr. 5: Plán ke stavbě veltruského zámku z jindřichohradeckého archivu (nárys a řez).

Obr. 6: Plán ke stavbě veltruského zámku z Wunschwitzovy sbírky.

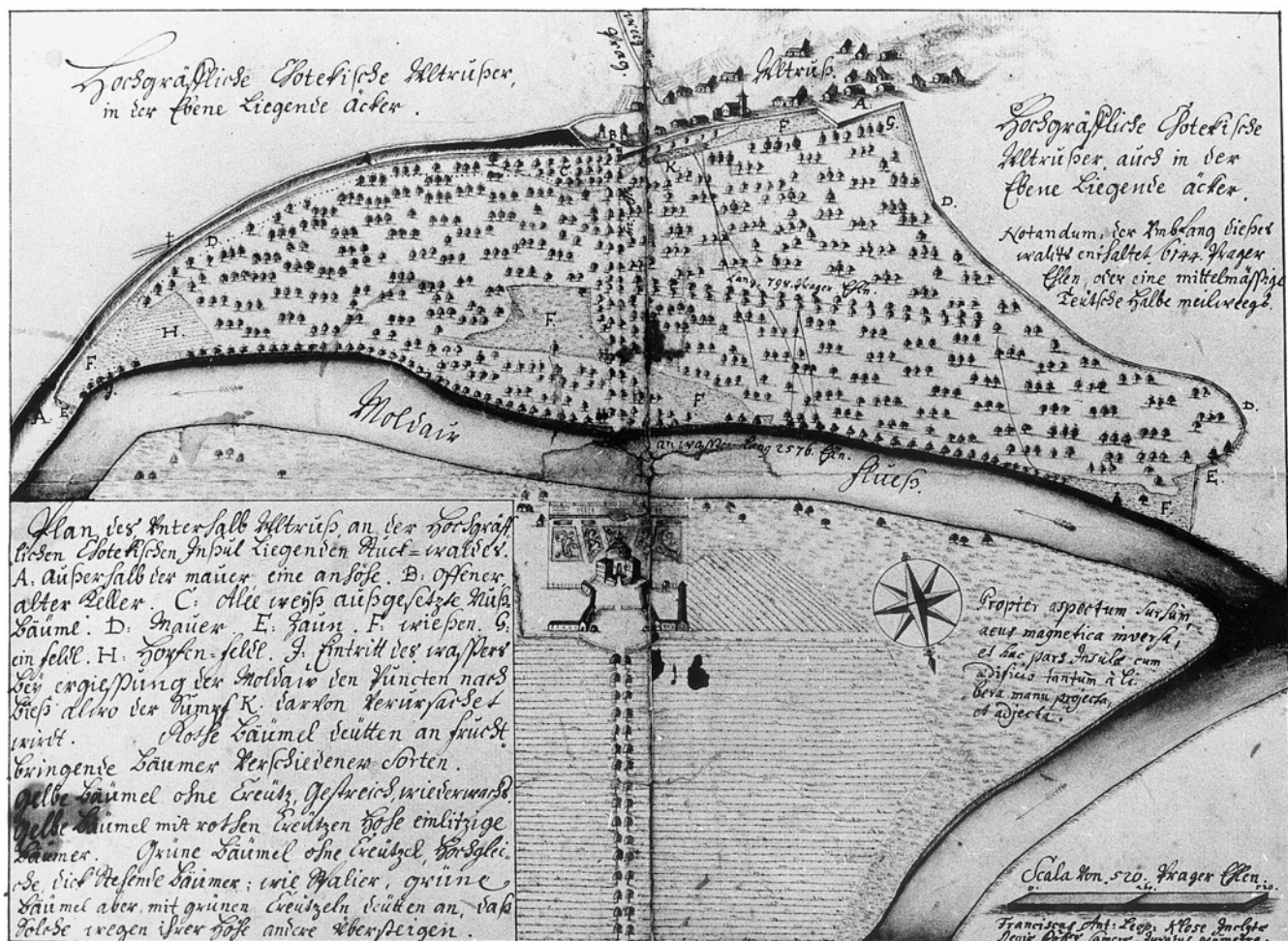
nezmiňují ani zápisy v kalendáři pro rok 1705, v nichž bylo pracím v Bělušicích věnováno tolik pozornosti, což vzbuzuje dojem, že se stavbou veltruského zámku tehdy ještě z neznámých důvodů nebylo započato.

V účtu Chotkovy osobní pokladny za rok 1706 již výdaje v rubrice, nadepsané „Pilschitzen Gebeü Ausgaben“, tedy „Náklady na bělušickou stavbu“, činí pouhých 290 zl. 24 kr. Mezi nimi nás zaujme platba 20 zl. Alliprandimu za založení zahrady v Bělušicích²⁹⁾ a hlavně dva záznamy o platbách za práce, týkající se již i „úholicke stavby.“ Podle prvního z těchto zápisů bylo zaplacen 20 zl. staviteli Carno-
29) „Dem Allibrandi, da er das Gartten zu Pilschitz angelegt, geben - 20.0.“

vallimu (tj. nepochybně Canevallemu) jako zvláštní odměna za jeho časté příjezdy do Bělušic a Úholic,³⁰⁾ podle druhého pak bylo 25 zl. zaplacen opěť Canevallemu jakožto první splátka podle smlouvy, která s ním byla uzavřena na 100 zl. a podle níž měl Canevalle dohlížet na úholicou stavbu a dávat pozor, aby tu nedošlo k žádné chybě, přičemž však právo přijímat a propouštět políra a další pracovníky si vyhradil Chotek.³¹⁾ Obě tyto platby Canevallemu potvrzuje

30) „Dem Bau-Master Carnovalli Discretion, das er so oft uf Pilschitz undt Oholitz kommen - 20.0.“

31) „Mit dem Carnovalli accordirt, daß er uf das Oholitzer Gebey Ahndung geben undt geben Absicht, das kein Feler geschehe, vor seine Mühe ihm

Obr. 7: František Antonín Leopold Klose, mapa s lesíkem u Veltrus (s vyobrazením zámku) z roku 1730.

Chotek i ve svých kalendářních zápiscích. Nejprve si ke dni 10. červenci zapsal, že se s Canevallem smluvil v tom smyslu, že ať bude „své lidi“ dodávat Chotek, anebo ať je obstará Canevalle, obdrží Canevalle (kromě 20 zl., jež mu už byly zaplacený) částku 100 zl., takže je lépe, aby pracovníky dodával Chotek,³²⁾ načež 30. července si zaznamenal, že za pobytu Canevalleho v Bělušicích mu zaplatil z této smluvené částky za vedení „úholické stavby“ prvních 25 zl.³³⁾

Touto „úholickou stavbou“ je s největší pravděpodobností míněn veltruský zámek, jehož stavbu podle Alliprandiho plánů tedy v roce 1706 převzal stavitel Canevalle. Jeho křestní jméno není v písemných pramenech uváděno; snad jím byl Marco Antonio Canevalle, který krátce předtím stavěl jiný Alliprandiho zámek v Liblicích.³⁴⁾ Z prame-

nů není ani zcela zřejmé, zda Canevalle roku 1706 zahájil stavbu zámku, anebo zda již jej převzal rozestavěný, ale podle výše zmíněné absence jakýchkoli zmínek o stavbě zámku v roce 1705 se zdá pravděpodobnějším, že stavba veltruského zámku byla započata vskutku až po tomto roce. Posléze je třeba podotknout, že nemůžeme zcela vyloučit ani tu možnost, že „úholickou stavbou“ z roku 1706 nebyl míněn zámek, ale nějaká stavba přímo v Úholicích, ať už dvůr, anebo nějaké stavení pro úředníky, a že stavba zámku byla zahájena ještě o něco později.

Z následujícího roku 1707 máme zpráv méně. V účtu domácí pokladny jsou opět uvedeny „bělušické náklady (Pilschitzer Ausgab)“, činící tentokrát opět poměrně velkou částku 1846 zl. 44 kr., z čehož 12 zl. bylo zaplaceno jako splátka „p. Carnovallimu“; o „úholické stavbě“ tu není sebensí zmínka.³⁵⁾ Chotkův kalendář s denními zápisky se pak pro tento rok bohužel nedochoval. V roce 1707 byly také zrušeny čtyři selské grunty v Úholicích a jejich držitelé dostali jako náhradu obdobné grunty ve Veltrusích.³⁶⁾ Nelze vyloučit, že tato výměna pozemků souvisela právě se stavebními aktivitami na Ostrově, kde se mohly nacházet některé pozemky oněch čtyřech chotkovských poddaných. Stejná byla zřejmě i příčina další výměny pozemků „nad Úholickým ostrovem“ s jedním lobkowiczským poddaným z Mí-

verschbroggen zu geben 100 fl. entsprechen, kan ich Polir und andere Leid aufnehmen und abschaffen, darauf geben - 25.0.“ Jen mimochodem uvedme, že se z téhož účtu osobní pokladny také dovidáme, že v roce 1706 si Chotek zakoupil i několik obrazů, totiž dva historické obrazy („2 Piltter Historie“) od Byse za 180 zl., obraz Stěti sv. Jana Křtitele za 50 zl. a starý obraz Matky Boží („ein alter Platt Mutter Gottes“) od Halbaxe (snad jen koupený od Halbaxe, a nikoli jím malovaný?) za 100 zl. (SOA Praha, RA Chotek, kart. 23, inv. č. 486).

32) „Heind den 10. mit den H. Carnovally beredet, das wan ich mein Leid gib, ihm 100 fl. Discretion nebst den schon angegebenen 20 fl., wan er seine Leid gibt, auch nicht weniger, daher besser, das ich die Leid gebe.“

33) „Heint ist der H. Carnovally zu Pilschitz bey mir gewest, alwo ich ihm die erste 25 fl. gebe zu Firung des Oholitzer Gebey, restire noch 75 fl.“ (SOA Praha, RA Chotek, kart. 20, inv. č. 466).

34) V. Nančková, Nová zjištění k baroknímu umění v Čechách, Umění 19,

1971, s. 83.

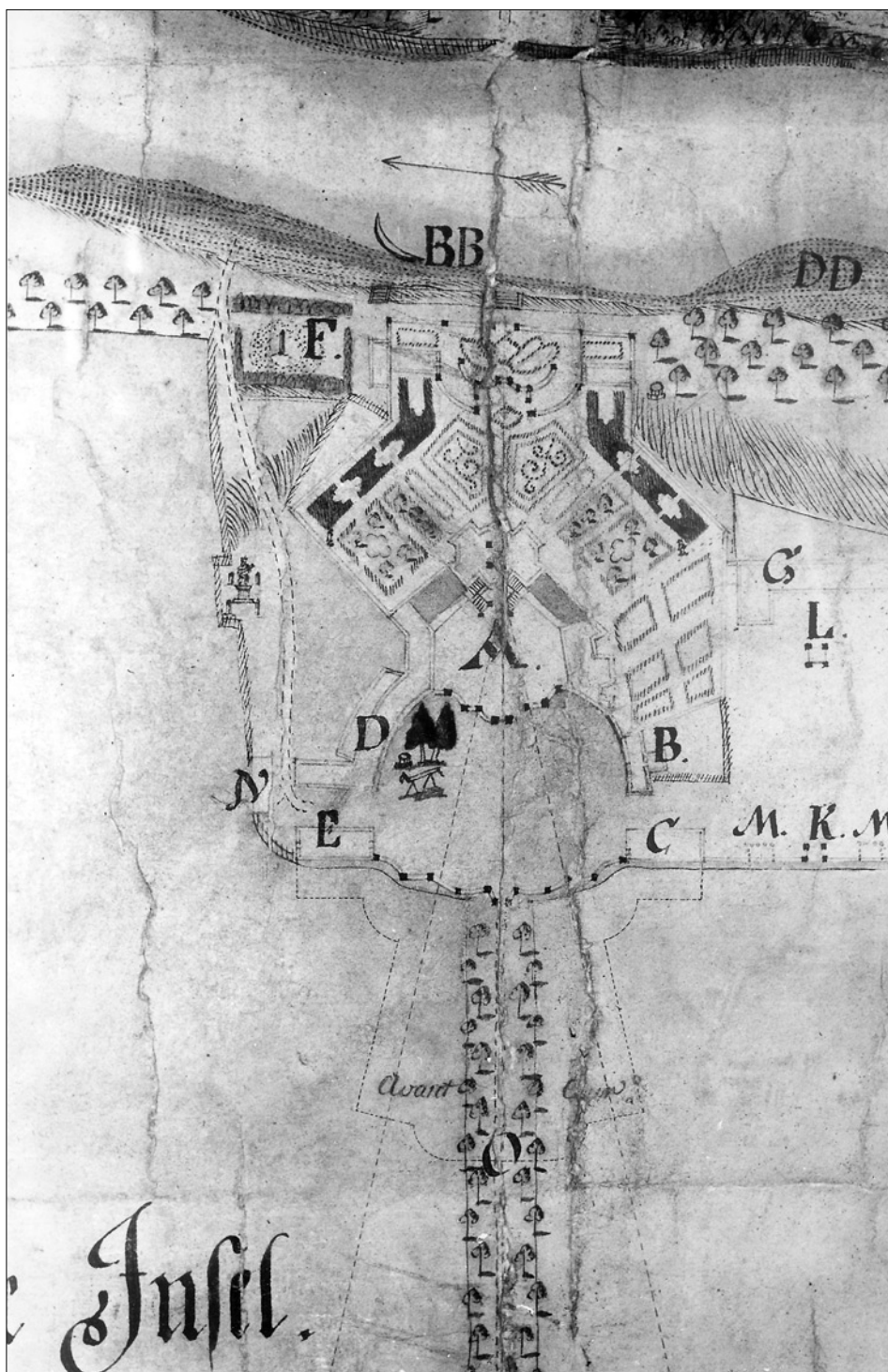
35) SOA Praha, RA Chotek, kart. 23, inv. č. 486.

36) SOA Praha, Matriky, sign. Vepřek 2, fol. 210r, 211v.

řejovic, k níž došlo v následujícím roce 1708.³⁷⁾

V roce 1708 jsou v účtu domácí pokladny zaznamenány náklady na stavby („Gebeyunkosten“) v celkové výši 596 zl. 46 kr. I tyto peníze byly nepochybně zaplacené z větší části za stavbu v Bělušicích, kde tehdy zřejmě stavební práce končily; Canevallé obdržel za „bělušickou stavbu“ odměnu ve výši 15 zl.³⁸⁾ Mezi těmito stavebními výdaji však nacházíme i jednu položku, která se vztahuje k veltruskému zámku, totiž položku, informující o tom, že částka 50 zl. byla zaplacená „p. Santinimu za upravení plánu Ostrova.“³⁹⁾ Touto zprávou potvrzuje Chotek i ve svém kalendáři, do nějž si v týdnu mezi 29. dubnem a 5. květnem poznamenal, že „p. Santinimu“ zaplatil 50 zl.⁴⁰⁾

Z údaje, že Santinimu bylo placeno za úpravu plánu, vysvítá zcela jasně, že šlo o architekta Jana Blažeje Santiniho Aichela, což ostatně potvrzuje také před nedávnem zjištěná skutečnost, že na sklonku téhož roku, dne 28. listopadu 1708, byl Chotek (pravda, nikoli osobně, nýbrž zastupován Augustinem Schrötterem) svědkem při křtu Santiniho syna.⁴¹⁾ Santini (s nímž se již dále v pramenech týkajících se veltruského zámku nesetkáváme) obdržel výše uvedenou částku ještě na počátku stavební sezóny 1708, nicméně přesto se zdá, že stavební práce na zámku, jehož hrubá stavba byla, jak ještě uvidíme, již v první polovině následujícího roku ukončena, se už v této době musely nacházet v poměrně pokročilém stadiu. Při snaze aspoň přibližně odhadnout stav veltruského zámku v době, kdy Santini upravoval Alliprandiho plány, narážíme ovšem stále na zásadní překážku, spočívající v tom, že o průběhu vlastní hrubé stavby zámku nejsme (na rozdíl od bezprostředně následujících prací v interiéru, probíhajících

Obr. 8: Jan Josef Mann, mapa Veltrus a jejich okolí z roku 1746 (výřez). Legenda: A - zámek s okrasnou zhradou, B - správčův byt, C - sklep a sýpka, D - stará ratejna s kravínou, E - chlévy pro voly, F - jízdná, G - nová ratejna s kravínou, (mimo výřez: H - vepřiny, J - sýpka), K - starý holubník, L - nový holubník, pod ním studna, M - dvě místa pro kůlny, N - stará kůlna, BB - převoz, DD - písčiny břeh.

v letech 1709 až 1711) takřka vůbec informováni. Dochované písemné prameny nám bohužel nic konkrétnějšího o tomto Santiniho „korigování“ Alliprandiho plánů Veltrus nesdělují; nevíme tedy ani, zda šlo o práci na plánech samotného zámku, anebo zda se Santini zabýval celým Ostrovem, tedy včetně čestného dvora, hospodářského zázemí a zahrady.

V kalendáři za rok 1708 nalézáme ještě několik drobných zpráv, jež mají či mohou mít vztah k stavbě veltruského zámku. Ze září pocházejí záznamy o Chotkových pobytech

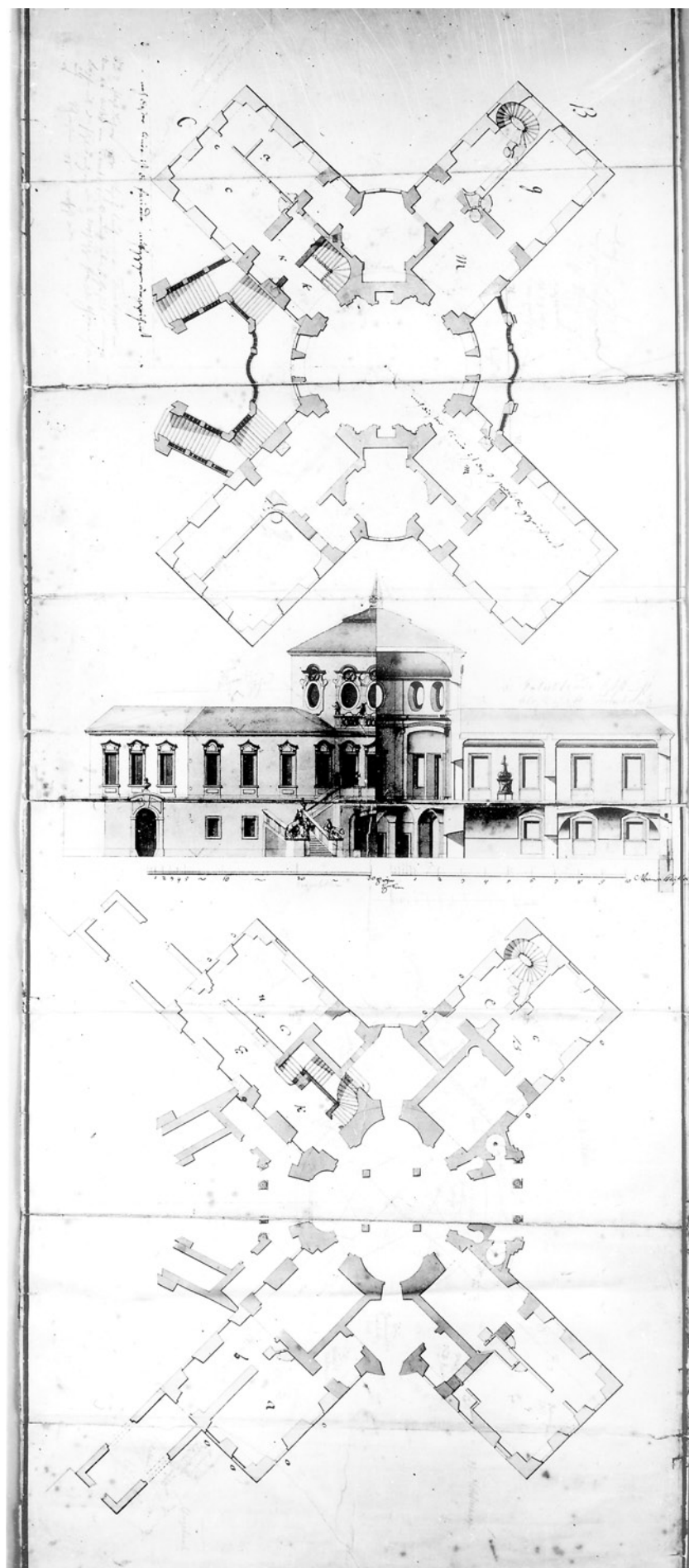
37) SOA Praha, RA Chotek, kart. 2, inv. č. 23.

38) „Den Carnovalli vor das Bilschitzer Gebey Discr. - 15.0.“

39) „Den Santini den Abrys von der Insel zu corrigiren - 50.0“ (SOA Praha, RA Chotek, kart. 23, inv. č. 486).

40) „D. Santini geben - 50 fl.“ (SOA Praha, RA Chotek, kart. 20, inv. č. 467).

41) P. Zahradník, K osobnosti Jana Blažeje Santiniho Aichela, Zprávy památkové péče 61, 2001, s. 226 - 227.

na Ostrově - 13. září tam Chotek přijel, následujícího dne tam u něj byli na návštěvě „všichni 3 Pachtové“ a 25. září jel Chotek znovu na Ostrov, tentokrát s Michnou. V říjnu byly zaplaceny 4 zl. nejmenovanému sochaři za bližší nespecifikovanou práci, která se ovšem nemusela týkat Veltrus. V témže roce si také Chotek zakoupil v Lipsku ovocné stromy i zákrsky, cypřiše, pomerančovníky, snad pro budoucí veltruskou, ale možná i pro bělušickou zahradu, a také „krásné kolorované mědiryté versailských staveb a zahrad.“⁴²⁾ Dokladem probíhajících zednických prací na zámku je smrt dvou zedníků, kteří se v červnu 1708 utopili ve Vltavě.⁴³⁾

Z roku 1709 již účet Chotkovy osobní pokladny nemáme k dispozici. Je však zřejmé, že toho roku byly hrubé stavební práce na zámku ukončeny a budova byla již zastřešena; dne 9. června 1709 je jako svědek při křtu dcery veltruského kováře uveden „Václav Moravec, soused pražský a mistr přikrývačský“,⁴⁴⁾ který nepochybně tyto pokrývačské práce (tehdy zřejmě právě dokončované) prováděl. Zároveň se po celý rok 1709 pilně pracovalo na výzdobě a zařízení interiérů zámku. Záznamy v Chotkově kalendáři za rok 1709 sice většinou neuvádějí výslovně, kterého objektu se zmiňované práce týkají, a je tedy možné, že některé z nich se vztahují na bělušický zámek či na dům U zlatého melounu v Praze na Starém Městě (čp. 432/I), který Chotek zakoupil v roce 1705,⁴⁵⁾ ale nepochybně převážná většina z nich se týká právě dokončovaného zámku ve Veltrusích.

V květnu a červnu roku 1709 si Chotek do kalendáře poznamenával ceny okenních rámců, dveří a kamen, jejichž zhotovení zřejmě právě zadával jednotlivým řemeslníkům. Pokud jde o kamna, ta byla zadána (jak vyplývá ze záznamů z týdne od 23. do 29. června) dvěma kamnářům, z nichž jeden měl zhotovit mimo jiné „dvoje kamna jako v domě Přehořov-

Obr. 9: Plán rozšíření zámecké budovy z poloviny 18. století (kopie od Jana Filipa Jöndla).

42) SOA Praha, RA Chotek, kart. 20, inv. č. 467.

43) „Item pochování sou dva zedníci, utopení ke konci junii a nalezení 2. julii, jeden při chrámu Páně veltruským, jménem Václav Jelínek, rodilý z města Kostelce nad Labem, stáří 17 let, a druhý při chrámu Páně vepřeckým Václav Saitl, rodilý ze Svacu v kraji Litoměřickém, stáří 23 léta, kteří spolu na lodičce plavíce se, pohrávali, a lodičku svrhnuoc, spadli a utopení sou“ (SOA Praha, Matriky, sign. Vepřek 1, s. 323).

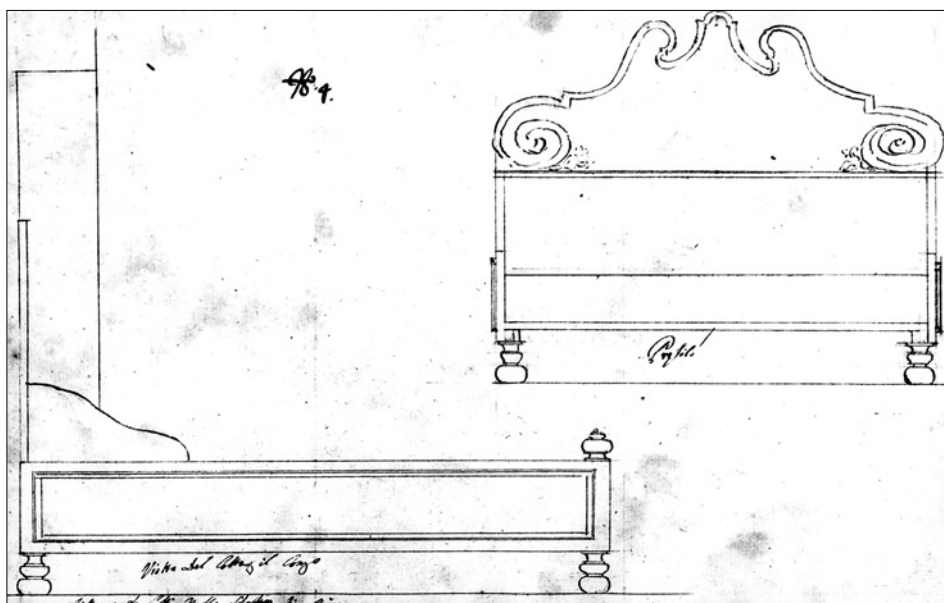
44) SOA Praha, Matriky, sign. Vepřek 1, s. 185.

45) SÚA, DZV 410 G 27r - G 29 r.

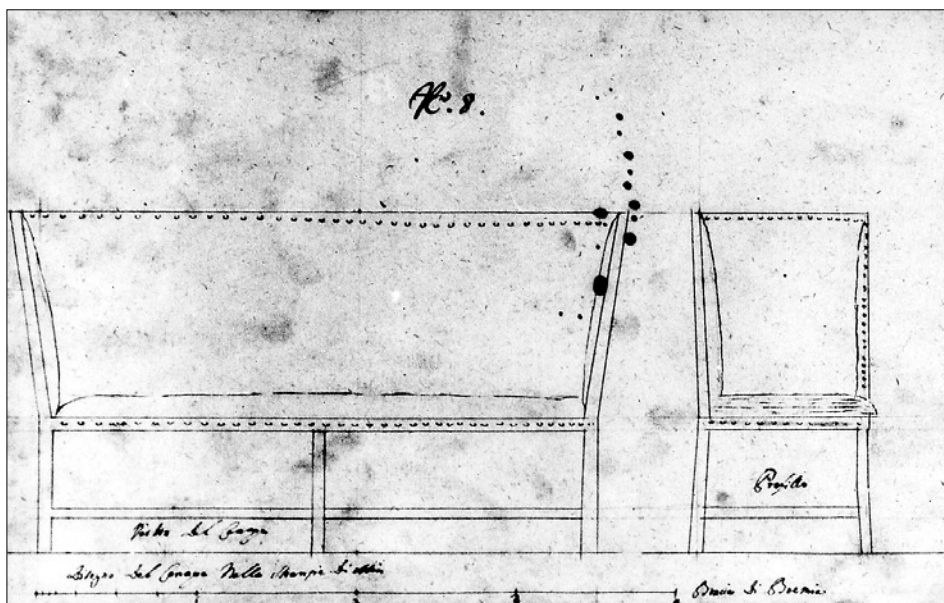
ských“, druhý pak troje kamna, z toho jedna rohová „jako v pražském červeném pokoji.“ O malostranském paláci Přehořovských (čp. 347/III), jiné významné stavbě Giovanniho Battisty Alliprandiho,⁴⁶⁾ je řeč ještě jednou před titulním listem kalendáře, kde se v heslovitém záznamu, jehož poslední slovo činí zčásti nečitelným velká kaňka, praví: „Od Alliprandiho dveře a krb jako od Přehořovského [...]“.“⁴⁷⁾ Zjevně tedy vnitřní zařízení do zámku navrhoval také Alliprandi (z toho je vidět, že jednorázové angažování Santiniho v roce 1708 neznamenal rozchod s Alliprandim), přičemž Chotek si přál, aby dveře a krb byly podobné obdobným kusům zařízení v paláci Přehořovských, zatímco pohovka či postel měla být stejná jako v zámku v Hoříně,⁴⁸⁾ do něhož nábytek roku 1697 navrhl rovněž Alliprandi.⁴⁹⁾

V druhé polovině roku 1709 začali v zámku pracovat i štukatéri a malíři. Dne 26. července si Chotek zaznamenal, že toho dne začali v sále pracovat čtyři štukatéri,⁵⁰⁾ záznam z týdne od 11. do 17. srpna uvádí, že tehdy pracovali dva tovaryši spolu s „p. Spazou“ jen po dobu tří dnů,⁵¹⁾ a v následujícím týdnu nebyl „Spazo“ na místě, a pracovali tedy samotní dva tovaryši.⁵²⁾ Celé jméno štukatéra, který je autorem štukové výzdoby veltruského zámku, nám podávají až níže citované prameny z následujícího roku; z nich se dovíme, že jím byl Giovanni Domenico Spazio.

Kromě štukatéra zahájil svou práci v roce 1709, jak již bylo řečeno, také malíř, jehož jméno však písemné prameny neuvádějí. Chotek si v týdnu od 8. do 14. září 1709 do kalendáře zapsal, že uzavřel s malířem smlouvu na vymalování stropu v kupoli za 60 zl. a že rovněž v Praze objednal podle nákrešů špalíry do jídelny.⁵³⁾ V následujícím týd-

Obr. 10: Giovanni Battista Alliprandi, nákreš postele se závěsy do zámku v Hoříně, 1697.

Obr. 11: Giovanni Battista Alliprandi, nákreš pohovky do zámku v Hoříně, 1697.

nu, tj. v týdnu mezi 15. a 21. zářím, pak záznam o zadání výmalby kupole za 60 zl. zopakoval, přičemž dodal, že malíř dodá vlastní barvy, olej a další potřebné věci.⁵⁴⁾

V roce 1710 práce v interiéru zámku pokračovaly. Informace o tom přináší tentokrát v hojnější míře i matriční zápisy o křtech ve veltruském kostele, v nichž je třikrát uveden štukatér Giovanni Domenico Spazio - nejprve jakožto „p. Dominyk Spacio, štukator z Prahy“, svědek při křtu dceř Bohuslava Kopřivy, „zedníka a obyvatele veltruského“, jenž se konal 6. ledna 1710, poté se stejnou podobou jména a povolání jako svědek při dalším křtu hned následujícího dne⁵⁵⁾ a posléze jakožto „p. Joannes Spacio, stucator z Vostrova“, vystupuje jako svědek při křtu konaném 12.

46) Citované zmínky v Chotkových kalendářích tuto atribuci paláce Přehořovských Alliprandimu, obecně přijatou již od dob Aloise Kubička (A. Kubiček, Pražské paláce, Praha 1946, s. 110), jen potvrzují.

47) „Von Allibrandi die Przhorzojskischen Dürn undt Camin al...Jreys.“

48) „Solche Canapé oder Betgestell wie zu Horschin“ (SOA Praha, RA Chotek, kart. 20, inv. č. 468).

49) SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, Lobkowiczové hořínští - Ústřední správa, sign. 3/22 (viz M. Horyna - P. Zahradník, Zámek Hořín. Stavebně-historický průzkum, Praha 1985, strojopis SÚRPMO, s. 8 - 9).

50) „Heindt haben die 4 Stocketohr angefangen auff den Saal zu arbeithen.“

51) „Diese Wochen nur 2 Gesellen undt H. Spaza 3 Dag gearbeit.“

52) „Diese gantze Wochen ist der Spazo nicht hause gewest undt haben nur 2 Gesellen gearbeit.“

53) „Mit dem Mahller dem Tekl in der Kubl zu mahlen accordirt per 60 fl. Item die Schbalir in die Tafflstuben vermeg Deseins per 30 fl. zu Prag.“

54) „Den Mahller accordirt die Copl zu mahlen, worzu er seine eigene Farben, Ohl, Zugehör geben, 60 fl., darauf geben 4 fl.“ (SOA Praha, RA Chotek, kart. 20, inv. č. 468).

55) SOA Praha, Matriky, sign. Vepřek 1, s. 189.

března 1710.⁵⁶⁾ Jde nepochybně o téhož Domenica Spazia, který byl činný při stavbě liblického zámku, nejprve jako zednický polír a poté jako štukatér.⁵⁷⁾

Chotkův kalendář pro rok 1710 se o těchto štukatérských pracích nezmiňuje, zato přináší informace o jiných aktivitách v zámku. K týdnu od 13. do 19. dubna (asi k 16. dubnu) si Chotek zapsal, že uzavřel smlouvu s panem Alliem, jenž má za 250 zl. (100 zl. na hotovosti a 150 zl. ve viktualiích) zhotovit mramorovou dlažbu do „úholického sálu.“⁵⁸⁾ Dne 7. května Chotek přijel na Ostrov a v týdnu mezi 11. a 15. květnem si zapsal, že malíř požaduje za mramorování buď 45 krejcarů denně a stravování, anebo 1 zl. bez stravování; kromě toho prý chce „něco do kupole.“⁵⁹⁾ Posléze matriční zápisy dokládají, že v roce 1710 na Ostrově pracovali i kameníci - 20. července se jako kmotr při křtu syna Víta Knotka, „tesaře veltruského“, objevuje „p. Franc Pelikán, hřemesla [!] kamenického z Ostrova.“ a 19. srpna byl svědkem při křtu „p. Franc Pasek, kameník z Vostrova.“⁶⁰⁾

Z matričních zápisů také jasně plyne, že roku 1710 byl stav zámku již takový, že tu mohl Chotek pobývat i se svým služebnictvem. Tak 28. srpna 1710 byla „z Ostrova od Ouholic“ křtěna dcera Chotkova kočího Matěje Jindřicha, přičemž kmotrou byla Magdalena Šefrová, „děvečka z Ostrova ze dvora,“ a svědky Lidmila Valentová, „chůva z Ostrova,“ a Martin Veselý, „kuchař Jeho Milosti pp. barona z Ostrova.“⁶¹⁾ Když pak byl 7. prosince 1710 „z Ouholického vostrova“ křtěn syn Daniela Fejtka, „šafáře a myslivce z Ostrova,“ byl kmotrem Karel Maršall, „hofmistr z Ostrova,“⁶²⁾ myslivce a šafáře z Ostrova Daniel Krabec (zřejmě totožný s Danielem Fejtkem) je ostatně zmíněn již v zápise z 2. března 1710.⁶³⁾

Výše uvedené zápisy zároveň potvrzují, že se na Ostrově již v roce 1710 nacházel dvůr. O stáří tohoto dvora nedovedeme nic přesného říci; zjevně však vznikl současně se stavbou zámku jako jeho nezbytné hospodářské zázemí. Jak již víme, při dělení scheidlerovského dědictví v roce 1698 byl mezi třemi dvory na jeviněveském panství výslovně uveden veltruský dvůr. V příznávací tabele tereziánského katastru z roku 1713 je však veltruský dvůr nahrazen dvorem „ouholským,“⁶⁴⁾ zatímco ve vrchnostenské tabele z roku 1749 není uveden ani dvůr veltruský, ani úholicý, nýbrž dvůr na Ostrově.⁶⁵⁾ Vzájemný vztah těchto tří dvorů však nejsme s to s jistotou postihnout.

S veltruským dvorem, zmiňovaným roku 1698, se v pozdějších pramenech již nesetkáváme; je možné, že zmizel při některé z povodní, je však také možné, že stál na místě pozdějšího dvora na Ostrově, jehož tak byl předchůdcem. Zajímavé však je, že zhruba souběžně s nejstaršími zmínkami o dvoru na Ostrově matriční zápisy dosvědčují i existenci úholického dvora a nějakého úřednického obydlí v Úholicích - již 17. února 1707 byla křtěna dcera „písaře cancelářského z Ouholic,“⁶⁶⁾ 16. června 1709 je zmiňována

manželka „uroz. p. Ferdinanda Hola, ten čas sekretáře krajského, obývajícího v Ouholicích,“⁶⁷⁾ 20. listopadu téhož roku je uváděn „správce ouholicý“ Franc Radouň⁶⁸⁾ a poté se buď úholicý správce, anebo úholicý písař vyskytují ve více matričních zápisech i po roce 1710,⁶⁹⁾ přičemž jde prokazatelně o jiné osoby než ty, které jsou uváděny jako chotkovští hospodářští zaměstnanci na Ostrově. Tyto vrchnostenské stavby v Úholicích, o jejichž vzniku nemáme bezpečné zprávy, nepochybně rovněž zanikly při některé z častých povodní.

Něco zajímavých informací o pracích na zámku a v jeho nejbližším okolí přináší i Chotkův kalendář pro rok 1711. Dne 3. ledna toho roku Chotek i s dětmi přijel z Bělušic na Ostrov a hned k prvním dnům roku si do kalendáře zapsal tyto instrukce, týkající se už hlavně prací v bezprostředním okolí zámku: „Udělat ložnice vedle mého pokojíka a pokojíka slečen. Chatrč na Ostrově jako u kněžny. Kuchyň u ratejny. Vodní kolo na Ostrově. Chatrč ve Veltruském luhu pro zahradníka. [...] Jemné trávníky a angrešt, dále amfiteátr.“⁷⁰⁾ K tomu pak ještě dopsal: „Sv. Jan Nepomucký, 2 figury na schodišti a všechny figury v aleji.“⁷¹⁾ Z formulace není zřejmé, zda tyto sochy byly tehdy zadány sochaři, anebo zda byly Chotkem již hotové převzaty, v každém případě to však je první zmínka, která se týká sochařských prací ve Veltrusích. Hned k 10. lednu pak nacházíme záznam o platbě 193 zl. Spazioví a 29 zl. nejmenovanému sochaři.⁷²⁾

Jméno sochaře, účastného na této první etapě stavby veltruského zámku, je už delší dobu známo. Podle signatury F. A. KUN na sochách při schodišti zámku je jím vorarlberský sochař František Antonín Kuen,⁷³⁾ jenž tudíž (oproti názorům dosavadní literatury) ve Veltrusích pracoval ještě dříve, než se na samém počátku roku 1713 objevil v Oseku; je tedy možné, že to byl právě Chotek, kdo tohoto umělce přivedl do Čech.

Pro následující dvě léta 1712 a 1713 se bohužel Chotkovy kalendáře nedochovaly. Z roku 1712 se sice zachoval účet jeho osobní pokladny, ale veltruského zámku se zřejmě žádné závažnější údaje v něm netýkají.⁷⁴⁾ Zámek byl tehdy již do té míry dokončen, že Chotek mohl požádat pražskou arcibiskupskou konzistoř o povolení, aby v něm

66) SÚA, Matriky, sign. Vepřek 1, s. 56.

67) Tamtéž, s. 185.

68) Tamtéž, s. 188.

69) Tamtéž, s. 190, 191, 193; SOA Praha, Matriky, sign. Vepřek 2, s. 4, 6, 7, 8, 9, 15, 16, 23, 62, fol. 169r, 172v.

70) „Schlauff-Kammern neben meiner undt der Freyl. Zimerl zu magen. Eine Hütte auf der Insl wie bey der Fürstin. Kuchl bey der Rattein. Ein Wasser-Rath auf der Insl. Eine Hütte in Weltruser Luh vor den Garttnern. [...] Feyghen Rasen & Stagleberr, dan das Amftheatrum.“

71) „Heyl. Johann von Nepomuk, 2 Figuren auf die Stiegen & alle die Figuren in der Allé.“

72) „Der Spatzio 193 fl., Bilthauer 29“ (SOA Praha, RA Chotek, kart. 20, inv. č. 470).

73) O. J. Blážíček, Sochařství baroku v Čechách, Praha 1958, s. 162, 286.

74) V účtu jsou sice obsaženy dvě položky, týkající se dvou plateb Santinimu, jenž dostal nejprve 8 zl. 56 kr. za opravu červeného pokoje a poté 16 zl. za štukatérskou práci v horních pokojích včetně prken a hřebíků („Den Santini vor daß rohte Zimer zu repariren - 8.56. [...] Den Santini vor die Stucadorarbeit in obern Zimer, Bretter & Nägeln ec. - 16.0“; SOA Praha, RA Chotek, kart. 23, inv. č. 487), ale tyto menší štukatérské práce, jež ovšem vykonával nikoli architekt Santini, ale jakýsi štukatér, snad Santino Bussi, doložený právě v těchto letech v pražském Clam-Gallasově paláci a na zámku v Kolodějích (Pavel Preiss, Italští umělci v Praze, Praha 1986, s. 365), se vztahují spíše na pražský Chotkův dům čp. 432/I, kde byl, jak víme, k roku 1709 výslovně zmiňován „pražský červený pokoj.“

56) Tamtéž, s. 190.

57) V. Naříková, cit. v pozn. 34, s. 83.

58) „Heunt mit dem H. Allio accordirt in dem Auholitzer Saal das Pflaster von Marblstein per 250 fl., als 100 fl. bahreß Geldt undt 150 fl. Virtualien.“

59) „Der Mahller wil haben däglic 45 Kr. undt die Kost vor das Marboliren oder 1 fl. ohne Kost undt bittet umb etwas in die Kupl.“

60) SOA Praha, Matriky, sign. Vepřek 1, s. 193.

61) SOA Praha, Matriky, sign. Vepřek 2, s. 1.

62) Tamtéž, s. 2.

63) SOA Praha, Matriky, sign. Vepřek 1, s. 282.

64) SÚA, Tereziánský katastr, inv. č. 2584.

65) SÚA, Exaequatorium dominicale, inv. č. 953.

mohly být slouženy mše. Farář v Černoučce a zároveň správce farností vepřecké a veltruské P. Jan Kletečka, který byl konzistoří pověřen, aby situaci na místě prozkoumal, dne 10. března 1712 sdělil, že bohoslužby mají být konány „v zámku na Ostrově u Úholic, nedávno velkolepě vystavěném,⁷⁵⁾ a to v kapli přiléhající k sálu, a že udělení požadovaného povolení doporučuje.⁷⁶⁾ Konzistoř poté povolení, prozatím na dobu jednoho roku, dne 18. března 1712 udělila.⁷⁷⁾

Rokem 1712 tedy stavba veltruského zámku zřejmě skončila. V dalších letech se už práce, jak se zdá, soustředily na okolí zámku, zvláště na zahradu. Nikoli náhodou je v matrice právě 26. března 1713 poprvé zmíněn Chotkův zahradník Václav Bělský, který tehdy dával křtít svého syna, neseného ke křtu do Vepřku „z *vostrova Ouholiskýho*.⁷⁸⁾ Do kalendáře na rok 1714 si Chotek v listopadu pořídil zápis o koupi 50 či 100 zákrsků z Lipska, jež mají přijít do truhlíků na Ostrově, přičemž podotkl, že chce pouze velké švestky, meruňky a broskve; před všechna okna měly být zasázeny růže a kolem všech stromů měly být zřízeny „*absolutně rovné*“ plůtky.⁷⁹⁾

V samotném zámku máme ještě po několikaleté přestávce doloženy menší práce v letech 1718 a 1719. V březnu 1718 je v Chotkově kalendáři jen stručně uveden malíř špalet;⁸⁰⁾ ze zápisu ještě neplyne, že dotýčný malíř měl pracovat ve Veltrusích, ale zdá se to pravděpodobně vzhledem na záznam z následujícího roku. V březnu 1719 (asi 20. března) si totiž Chotek do kalendáře zapsal, že s malířem Soldatim uzavřel smlouvu, podle níž Soldati má na Ostrově nahoře ve čtyřech velkých a v dalších třech čtyřúhelných pokojích vymalovat všechny lambrie, okenní a dveřní špalety, přičemž všechny horní pokoje, kde jsou lambrie vadné, má opravit, za což mu bylo slíbeno 60 zl.⁸¹⁾ O dalších, aspoň připravovaných pracích pak svědčí zápis z prosince téhož roku, ve kterém jsou bez bližších podrobností vyjmenovány kapitály a další kamenické články k fontáně, jakož i podstavce a sochy.⁸²⁾

I do dalších dochovaných kalendářů z dvacátých a třicátých let si Chotek zaznamenával, pokud šlo o Ostrov, hlavně zápisy týkající se okolí zámku. Šlo povětšinou o obstarávání stromů do alejí na Ostrově;⁸³⁾ v květnu 1730 chtěl Chotek získat v Ploskovicích zahradníka pro svoji zahradu na Ostrově, ze srpna téhož roku pochází zápis o zamýšlené stavbě velké stodolové perny tamtéž⁸⁴⁾ a další zprávy

o stavebních pracích na Ostrově pocházejí z let 1732 a 1733 - v roce 1732 si Chotek zaznamenal, že je na Ostrově třeba omítnout jízďárnu a že by tu měl být postaven skleník jako v Ploskovicích a také pařník,⁸⁵⁾ a ještě 6. března 1733 začali na Ostrově zedníci s jakousi prací, o níž nic bližšího nevíme.⁸⁶⁾

Budovy veltruského zámku se týká zápis ze září 1729, kdy Chotek, jenž tehdy právě pobýval na Ostrově, nařídil, aby zahradní zeď a vepřiny byly pokryty starými prejzy a háky, avšak zámek a ratejna šindelem.⁸⁷⁾ V červenci téhož roku pobýval na Ostrově malíř, který tu natíral okenice;⁸⁸⁾ znovu se malíř objevil na Ostrově v následujícím roce 1730, kdy tam přijel z Prahy spolu s Chotkem 18. dubna, poté 3. května a opět 23. června, načež s ním Chotek uzavřel smlouvu, podle níž měl na Ostrově za 75 zl. vymalovat stropy ve 4 velkých pokojích a 4 kabinetech.⁸⁹⁾ Dne 6. července malíř obdržel ještě půl sudu piva a odjel z Ostrova.⁹⁰⁾ V dubnu 1730 Chotek uvažoval o tom, zda by střecha „*nad pokojem, kde se jí [?]*“, neměla mít jiný tvar,⁹¹⁾ a v témže roce byla v zámku upravována zrcadla, jež byla nově osazována tak, aby se nezničila.⁹²⁾ Další zprávy o případných pracích ve veltruském zámku se již v Chotkových kalendářích nenacházejí.

Pro prostudování všech nově nalezených pramenů lze tedy první, vrcholně barokní etapu stavby veltruského zámku shrnout následovně: Projekt k veltruskému zámku zhotovil již roku 1704 Giovanni Battista Alliprandi; se stavbou, kterou prováděl stavitel Canevalle (snad Marco Antonio), však bylo zřejmě započato až v roce 1706. Ještě na začátku stavební sezóny v roce 1708 provedl jakési úpravy původního projektu Jan Blažej Santini Aichel, ale nejpozději v první polovině následujícího roku již byla hrubá stavba hotova. V následujících několika letech se pracovalo na výzdobě a vnitřním zařízení zámku. Štuková výzdoba je dílem Giovanniho Domenica Spazia, jenž na ní pracoval v letech 1709 až 1711, nejmenovaný malíř je tu doložen v letech 1709 až 1710, sochař František Antonín Kuen pak na počátku roku 1711. V roce 1712, kdy Chotek žádal o povolení, aby se v zámecké kapli mohly konat bohoslužby, byl již veltruský zámek zjevně hotov.

75) „[...] in arce magnifice recenterque aedificata in Insula prope Auholicium.“

76) SÚA, APA I., kart. 1026.

77) SÚA, APA I., sign. A 3/10, fol. 246r.

78) SOA Praha, Matriky, sign. Vepřek 2, s. 17.

79) „Das ich 50 oder 100 Zuargl-Baml von Leibzig, welche uf der Insl in die Kasten sätzen lassen willen, nichtß als grose Tzweeschken, Merillen & Pferschg. Die Rosaschen mit Satleinwand [?] gefittet vor alle Fenster, umb alle Bamln absolute rehte Zaimln flegden lassen.“ (SOA Praha, RA Chotek, kart. 21, inv. č. 471).

80) SOA Praha, RA Chotek, kart. 21, inv. č. 472.

81) „Mit den Soldaty Mahller accordirt die Inslen oben 4 grose & die andere 3 vierekte Zimmer alle Lambriden, Fenster- & Tierenschbaleden uf das Sauberste zu mahlen & alle die obere Zimer, wo die Lambriden manglbahr wahren, zu repariren, darum ihm zu geben ferschbrochen 60 fl.“

82) „Capitel, Bassen, Zimasen, Zokl zur Fontana, Postamenten, Figuren & Statuen“ (SOA Praha, RA Chotek, kart. 21, inv. č. 473).

83) Např. záznam z listopadu 1727 (SOA Praha, RA Chotek, kart. 22, inv. č. 477) či zápis na konci kalendáře pro rok 1728 (SOA Praha, RA Chotek, kart. 22, inv. č. 478).

84) SOA Praha, RA Chotek, kart. 22, inv. č. 480.

85) SOA Praha, RA Chotek, kart. 23, inv. č. 482.

86) SOA Praha, RA Chotek, kart. 23, inv. č. 483.

87) „Die Gartenmauer und Schweinstallen mit den alten Preysen & Haken einteecken. Das Schlos & oberhalb der Rattein fallig neü mit Schindln eintieken.“

88) SOA Praha, RA Chotek, kart. 22, inv. č. 479.

89) „Mit den Mahller vor die 4 grose & 4 Cabinettl die Platfond zu mahlen auf der Insl accordiret per 75 fl.“

90) SOA Praha, RA Chotek, kart. 22, inv. č. 480. Rovněž v roce 1730, jak vyplývá ze zmínek v kalendáři, navštívil Ostrov zeměměřič, který vyměřil Veltruský luh. Byl jím nepochybně František Antonín Leopold Klose, jehož mapa se dodnes dochovala (Archiv Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky, Wirthova sbírka, sign. W-D-XXIII; první publikace: L. Lancinger, cit. v pozn. 3, příl. 5).

91) „Ob nicht ein anderen Form des Dachß oberhalb des Zimer, wo es auf der Insl, [...] machen lassen kunte.“ Text je místy špatně čitelný, což je mimo jiné způsobeno i kaňkou, která zakrývá jeho část.

92) SOA Praha, RA Chotek, kart. 22, inv. č. 481.

ÜBER DIE ENTSTEHUNG DES SCHLOSSES IN VELTRUSY/WELTRUS

Die erste Bauetappe des Schlosses in Veltrusy/Weltrus, dieses bedeutungsvollen Baus des böhmischen Hochbarocks, war bisher mit zahlreichen Geheimnissen umwoben, die sowohl die Zeit des Aufbaus des Schlosses, als auch die Person des Autors des Entwurfs und weiteren Künstlern, die an dem Bau des Schlosses tätig waren, betrafen. Nach der Ordnung des Chotek-Familienarchivs tauchten bisher unbekannte schriftliche Quellen auf, die es ermöglicht haben, einen stattlichen Teil der Fragen zu lösen. In der ersten Reihe handelt es sich um zwei Sorten der Quellen – einerseits um bis jetzt völlig brachliegende Rechnungen der Hauskasse des Bauherrn des Schlosses Václav Antonín Chotek, die wohl nur für die Jahre 1705-1708 und 1712 erhalten geblieben sind, andererseits um Kalender, in die Chotek jahrelang verschiedenste Begebenheiten, die ihn getroffen haben, stichwortartig aufzeichnete. Von diesen Kalendern sind für uns interessant besonders diejenigen, die aus den Jahren 1704-1719 stammen, wobei allerdings Kalender aus den Jahren 1707, 1712-1713 und 1715-1717 nicht erhalten geblieben sind.

Nach dem Durchstudieren dieser und weiteren neu gefundenen Quellen kann man also die erste, hochbarocke Etappe des Baus des Schlosses in Veltrusy/Weltrus folgendermaßen zusammenfassen: Das Bauvorhaben für das Schloss in Veltrusy/Weltrus hat für Václav Antonín Chotek schon im Jahre 1704 der Architekt Giovanni Battista Alliprandi angefertigt; mit dem Bau, den der Baumeister Canevalle (vielleicht Marco Antonio) durchführte, hat man wahrscheinlich erst im Jahre 1706 angefangen. Noch zu Beginn der Bausaison im Jahre 1708 hat Johann Santini Aichel irgendwelche Herrichtungen des ursprünglichen Entwurfs durchgeführt, aber spätestens in der ersten Hälfte des folgenden Jahres war der rohe Bau schon fertig. In einigen folgenden Jahren hat man an der Verzierung und der Inneneinrichtung des Schlosses gearbeitet. Die Stuckverzierung ist eine Arbeit von Giovanni Domenico Spazio, der daran in den Jahren 1709-1711 arbeitete, ein ungenannter Maler ist hier in den Jahren 1709-1710 nachgewiesen, der Bildhauer Franz Anton Kuen dann zu Beginn des Jahres 1711. Im Jahre 1712, als Chotek um die Erlaubnis ersuchte, in der Schlosskapelle Gottesdienste abhalten zu können, war das Schloss in Veltrusy/Weltrus offensichtlich schon fertig.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Schloss Veltrusy/Weltrus (Kreis Mělník/Melník), Luftaufnahme des Schlossareals (Foto P. Mazanec, 1998).

Abb. 2: Ansicht der Hauptstirnwand des Schlosses in Veltrusy/Weltrus (Foto V. Razím, 1999).

Abb. 3: Schloss Veltrusy/Weltrus, Ansicht von Norden (Foto V. Razím, 1999).

Abb. 4: Plan zum Bau des Schlosses Veltrusy/Weltrus aus dem Archiv in Jindřichův Hradec/Neuhaus (Grundrisse).

Abb. 5: Plan zum Bau des Schlosses Veltrusy/Weltrus aus dem Archiv in Jindřichův Hradec/Neuhaus (Aufriss und Schnitt).

Abb. 6: Plan zum Bau des Schlosses in Veltrusy/Weltrus aus der Wunschwitz Sammlung.

Abb. 7: Franz Anton Leopold Klose, Landkarte mit einem Wäldchen bei Veltrusy/Weltrus (mit der Abbildung des Schlosses) aus dem Jahre 1730.

Abb. 8: Johann Josef Mann, Landkarte von Veltrusy/Weltrus und der Umgebung aus dem Jahre 1746 (Ausschnitt). Legende: A – Schloss mit dem Ziergarten, B – Wohnung des Verwalters, C – Keller und Speicher, D – alte Gesindestube mit Kuhställen, E – Ställe für Ochsen, F – Reitschule, G – neue Gesindestube mit Kuhställen (außerhalb des Ausschnittes: H – Schweineställe, J – Speicher), K – alter Taubenschlag, L – neuer Taubenschlag, darunter ein Brunnen, M – zwei Plätze für Schuppen, N – alter Schuppen, BB – Fähre, DD – sandiger Ufer.

Abb. 9: Plan der Erweiterung des Schlossgebäudes aus der Mitte des 18. Jahrhunderts (Kopie von Johann Philipp Joendl).

Abb. 10: Giovanni Battista Alliprandi, Skizze eines Bettes mit Vorhängen für das Schloss in Hořín, 1697.

Abb. 11: Giovanni Battista Alliprandi, Skizze eines Diwans für das Schloss in Hořín, 1697.

(Übersetzung J. Kroupová)